

Приказ

УДК: 821.163.41.09-31 МАРКОВИЋ Л.(049.32)

DOI: 10.5937/zrffp54-52941

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ ПЕСМЕ И СВЕТА КОЈЕГ ВИШЕ НЕМА: О РОМАНУ *ДИЛБЕР ТУТА ЈОРГУШОВА* ЛЕЛЕ МАРКОВИЋ

(ЛЕЛА МАРКОВИЋ, *Дилбер Тутта Јоргушова*, ПРИЗРЕН—БЕОГРАД:
ЛЕЛА МАРКОВИЋ, 2022, 149 СТР.)

Љиљана Ж. ПЕШИКАН ЉУШТАНОВИЋ¹

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност и језик

Нови Сад (Србија)

---

¹ ljplj@ff.uns.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0006-7815-8301>

Примљен: 22. 8. 2024.
Прихваћен: 2. 12. 2024.

ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ ПЕСМЕ И СВЕТА КОЈЕГ ВИШЕ НЕМА: О РОМАНУ *ДИЛБЕР ТУТА* *ЈОРГУШОВА* ЛЕЛЕ МАРКОВИЋ²

Данас сам четврти пут читала *Дилбер Туџу* Леле Марковић ми чини и се да ми се никад пре није толико допао овај роман. Живимо у чудним временима. Ако се преварите па зађете у оне вести које искачу на мобилном телефону, видеће да иако пише нешто лепо, иза тога неизоставно следи оно „али”. Изгледа као лепотица, али... Они су идеалан пар, али... И без тог *али* као да наш живот више не постоји, као да се све свело на то *али*, на то мало зрно злобе, лошег, негативног што сваку добру ствар треба да нагрди, да нас опомене да ништа није ни лепо, ни добро, ни тачно и како сваки однос има своју тамну страну...

Књига Леле Марковић *Дилбер Туџа Јорџушова* благо, али сасвим благо, идеализује живот Султане Петровић. То не чини тако што ће га улепшавати, ни тако што ће нас утешно залагивати већ тако што говори с топлином, говори с поштовањем, говори без потребе да се нагласи било какав екстремни став или емоција. Има у овом роману нечег што иначе, по мојој представи, карактерише Призренце. У оној усменој руковети која се налази у *Лисџићима* Петра Костића записана је песма у којој отац девојке каже будућем младожењи: „Ти’о искај, ти’о ће ти дадем”. Та врста стишаности, та врста господске дистанце од дреке и вике, тај отпор према прејаком испољавању емоција и та промишљена стишаност боји и ову Лелину књигу. Иначе, то је прича која је мени, по природи моје струке, веома блиска. Ја не само што сам предавала током целог наставничког стажа народну књижевност, ја сам и матурски рад писала из народне књижевности. Знала сам кад сам уписала студије да ако ишта будем радила – то ће се тицати народне књижевности. Цео мој живот обележен је том књижевношћу, а управо за крајеве о којима пише Лела Марковић везано је моје откриће лирике. Одрасла сам уз гусле. Моје прво искуство са усменом књижевношћу било је искуство с гусларским песмама, с гусларима. Лирску поезију открила сам на првој години студија код професорке Радмиле Пешић, када је она рекла како је Гердхард Геземан

---

² Овај текст изговорен је на промоцији у Матици српској у Новом Саду, 28. фебруара 2024. године. За објављивање, он је усаглашен с нормом и прецизније уобличен, али није суштински мењан.

казао да лирско срце Европе куца ту негде између Ниша, Врања, Призрена, да су ту, на југу Србије, настале и да ту настају најлепше лирске песме. Ја сам тада, ваљда, открила и ту своју истинску љубав према дијалекту. Једно од оних мучних искустава која се памте из детињства за мене је било то што су се сви смејали начину на који говорим кад смо дошли у Београд. А мени је тај начин био леп. И да га нисам временом „покварила” и помешала с екавицом можда бих још говорила на дијалекту. Ту се зачала моја љубав према лепоти и звучности народних говора.

Ова књига је књига у славу једне лепотице, књига у славу лепоте и књига у славу једног града и једног специфичног начина живота. Старе чаршије увек имају неку своју песму о лепотици. То је међу нашим писцима можда најбоље дочарао Стеван Сремац, који каже да у врањској чаршији, увек када се запева песма „Синоћке те видо, леле, Зоне”, посвећена ко зна којој Зони, сви мисле на одређену Зону – Зону Замфирову. Песма *Дилбер Туиша Јорџушова*, коју сада, мислим, сви знају, крије тајну, ко је била та жена, шта је са њом било и је ли заиста та Султана Петровић умрла од љубави. Опис женске лепоте у овој књизи мени је, такође, посебно близак, јер ме понекад подсећа на начин на који усмена лирска песма сугерише лепоту. Не говори о телу, него говори о одећи, па се описом одеће, описом тих златних брукатних димија како се ломе, тих пафти око струка, тих антерија, наговештава и наслућује лепота и драгоценост тела.

Прича о љубави овде има једну своју озбиљну и врло драгоцену страну. Лела Марковић прича о лепоти као о божијем дару, јер Султана Петровић има, што би рекао Владан Десница, „таленат лепоте”. Она није обична, здрава, млада, лепа жена већ жена која своју лепоту чува током целог живота. Али истовремено, читајући ову књигу сазнајемо и то да нема те лепоте која човека штити од живота, што је велика истина. Сазнајемо, такође, да лепота увек са собом носи једну врсту благог проклетства. Када се запева о Дилбер Тути, истовремено се добија сигнал да јој се уплаше и мајка и отац и да мајка пребаци свој страх, како Лела Марковић каже: „да му уђе весвеса у главу па јутре да се одмота ка клупче”. То је прича о девојци која је заволела печалбара, и то печалбара који је, после сазнајемо из приповести његовог брата, одлучио да се више не врати када оде. Односно, има и ту неког оправдања: печалбар од тешког посла није стизао да се јави вољеној девојци, а и није био претерано писмен, па је није охрабрио у чекању него је довео дотле да је удају за другога, али та удаја је добра, лепа и честита. И тако тече прича о животу, о добицима и губицима Султана Петровић. И тече прича о граду.

Ја претпостављам да би Призренци морали посебно волети ову књигу. Она је књига велике љубави према сваком детаљу града. Од калдрме до реке и градских простора – отворених и затворених, јавних и приватних – та слика се комбинује на различите начине, из различитих углова, а и приповедачи се мењају. Постоји читав низ приповедача. Причу прича огледало, прича

јоргован који гледа младе заљубљенике, прича река Бистрица која се сећа Душанових времена и старе славе. Причају различити људи, и та прича се гради једним меким, финим, отменим језиком, гради се као прича о љубави према животу, о унутрашњој лепоти лепе жене која одлучује да води свој живот онако како га је Бог дао.

Султана Петровић не умире од карасевдаха, она се удаје, тридесет година проводи с мужем, и ту се опет, као централна мука, али и величина тога брака, јавља једина прича у којој Дилбер Тута говори у своје име, говори као ја, о искушењу да се купи дете. Удовица је затруднела и ако роди биће друка за њу и за њено четворо деце. Она мора продати дете и бабица га нуди Дилбер Тути, која ће наводно удовици платити 1000 лира и тако откупити дете, а мајку и њену децу спасти срамоте и јавне стигме. Султана на то пристаје, а ту се онда гради лик њеног мужа Лазе, шкрто, сведено, али изузетно ефектно. Он схвата да нешто није у реду, схвата да је бабица дала само 100 лира несрећној жени и узела јој дете које ова није хтела да преда. Он узима бебу, односи је мајци, а онај новац, који је требало дати да се купи дете, даје да би несрећна жена могла са својим породицом да се пресели у Врање, где може да живи и без приче о срамоти и без тог жига који је несрећном навукла на себе. То је бескрајно лепа и људска прича.

Бескрајно лепа и људска јесте и прича о Султанином односу са свекрвом. Ту нема онога на шта смо навикли у породичним причама, оних заострених непријатељстава. Маца, Лазина мајка, плаши се зато што је снаха опевана у песми као неко ко болује од карасевдаха. Не радује се таквој снахи. Кад размислим о оним старинским женама које ја познајем, не би се ни оне обрадовале када би им дошла снаха која је опевана, али њих две успевају да поставе један добар, чист људски однос. Постоји у свим описима људских односа лепа мера реалности. Ауторка види и то где постоји завист, где постоји љубомора, како се са задовољством гради та прича о Тутином боловању за Ванчетом Мициним, али постоји и људска топлина, заједница која има дубоко хумане, дубоко племените односе.

Приче окупљене у роману о Дилбер Тути једноставне су и страшне. Једноставне, зато што је ауторка одлучила да их тако исприча. То је велики квалитет ове књиге. Ово је књига коју можете са задовољством прочитати и остаће вам топли траг, некакво осећање као да сте упознали неке добре и драге људе. Страшне, јер то јесу понекад страшне ствари с којима се јунаци суочавају. Лаза, Тутин муж, добија туберкулозу. Она се плаши за време рата да му се туберкулоза врагила и треба ноћу да оде по доктора. Излази на улицу и почињу да је гоне бугарски војници, а она их гађа грудвама, успева да им измакне, да се сакрије код проте у кући. Читав један потенцијално трагичан догађај лежи иза, али све се претвара у причу.

Ово је и одлична књига о томе како настаје песма. Песма, а верујем и прича из живота постаје тако што се нешто конкретно деси, а онда се гради

и дограђује, и свако ново догађање придаје још нешто. Ово није само прича о песми, о Дилбер Тути. Ту је и „Балагуња, дејче Пожаранче”, што је прича о обичајима једнога краја, о тој финој, развијеној, господској обичајној норми, где се мали и велики белег дају девојци. То је и прича о финој симболици тога дана. Мала златна пара и мала бела пара, сребрна да би поседели и да би будући супружници побелели заједно, односно да би били бели и чисти као сребро. Затим су ту зрна жита, ту је коцка шећера, цела једна прича о животу и прича о високо култивисаном начину живота једне чаршије, које, нажалост, више нема, али која се управо у језику, у сликама, у мирисима, у бојама, у ношњама, у музици крије и траје.

Мој покојни стриц Митар говорио је да је језик једини завичај који нам нико не може ни запалити, ни отети, ни протерати нас, ни уништити га. Док га чувамо, чувамо свој завичај. Тако гледано, Лела Марковић је свој завичај преточила у нежну, топлу, чисту причу, о једном лепом и достојном животу. И о једној лепој смрти. Често људи кажу: „Смрт не може бити лепа”. Може. Овде је описана таква лепа смрт. Смрт жене која се обуче, дотера, легне и умре, и то је нешто за шта би се Богу вредело молити, за такву благу смрт и за такву благу причу. Прича је блага и нежна, али није прича која нема своју меру туге и своју меру опомене. Мислим да ће свако ко прочита ову књигу, ако јој да шансу, стећи једно лепо искуство.

Мене је она подсетила на давну дечју успомену на Призрен и на његове, светлим воденим бојама, омалане куће и на чесме. Онда ми је Лела рекла да се стварно не зна колико у Призрену има чесама, а ја сам ето мислила као просто дечје уображење да су на све стране текле чесме и да су код тих чесама биле неке жене обучене још увек у шалваре, у димијама, које су захватале воду, причале и смејале се. Тај смех, та стара прича звони на страницама ове књиге и због ње, због тог сећања, због те приче, ја вам препоручујем да прочитате *Дилбер Тути Јорјушову* Леле Марковић и видите како је она боловала и живела свој живот.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).